

Recenzje

Zeszyty Naukowe KUL 65 (2022), nr 2 (258)

DOI: 10.31743/znkul.13868

JANUSZ MARIAŃSKI

Rec.: Stanisław Fel, Jarosław Kozak, Marek Wódka, *Polacy w Wielkiej Brytanii wobec brexitu. Studium socjologiczne*, Wydawnictwo KUL, Lublin 2022, ss. 162, tab. 29

W ostatnich kilkunastu latach nastąpił wzrost liczby Polaków przebywających za granicą. Według Narodowego Spisu Powszechnego Ludności i Mieszkań z 2011 roku 2 017,5 tys. osób mających stałe zamieszkanie w Polsce przebywało powyżej trzech miesięcy poza ojczyzną. Zdecydowanie najczęściej wybieranym krajem była Wielka Brytania (ponad 30% wszystkich emigrantów polskich). W kontekście tych danych wybór Wielkiej Brytanii jako terenu badań procesów migracyjnych jest w pełni uzasadniony. Ekonomiczne i społeczne skutki migracji – zarówno pozytywne, jak i negatywne – są różnorodne. Migracja jest źródłem transferu środków finansowych do rodzin w ojczyźnie, co poprawia byt polskich gospodarstw domowych, zmniejsza wskaźnik ubóstwa – następuje wzrost oszczędności, konsumpcji i inwestycji w gospodarstwie. Zwiększona liczba wyjazdów z danego regionu może powodować zachwianie równowagi na lokalnym rynku pracy. Pozytywne skutki migracji stanowią poznanie innych kultur i cywilizacji oraz poszerzenie doświadczenia zawodowego migrantów. Osoby te uczą się lub poprawiają znajomość języków obcych, co może być przydatne w poszukiwaniu interesującej pracy po powrocie do Polski. Nie bez znaczenia jest transfer wiedzy, zwłaszcza jeżeli osoby dobrze wykształcone pracują zgodnie ze swoimi kwalifikacjami. W przypadku pracujących poniżej zdobytych kwalifikacji zachodzi deprecjacja i marnotrawstwo umiejętności. Odpływ fachowców za granicę skutkuje również tym, że inne kraje korzystają z nakładów poniesionych na edukację w Polsce.

Literatura naukowa dotycząca procesów migracyjnych jest znaczna i wciąż narasta, m.in. w socjologii, psychologii, pedagogice, ekonomii i teologii pastoralnej. Autorzy opracowania pt. *Polacy w Wielkiej Brytanii wobec brexitu*, jeżeli nawet podejmują niektóre problemy już eksponowane przez innych badaczy społecznych (np. religijność migrantów), to nadają temu swoją specyfikę i odrębność. Recenzowana publikacja jest pogłębionym studium socjologicznym, opartym na wynikach badań empirycznych w brytyjskich miastach Londyn,

Oxford i Swindon, przeprowadzonych w 2019 roku, na kilka miesięcy przed decyzją rządu brytyjskiego o wyjściu z Unii Europejskiej. Problemem badawczym tego studium są postawy polskich migrantów wobec brexitu oraz ich decyzje podyktowane zmianami społeczno-gospodarczymi, które on powoduje. W hipotezie roboczej założono, że wydarzenie brytyjskiego wycofania się z Unii Europejskiej zmieniło nastawienie polskich migrantów do migracji. Aby odpowiedzieć na postawiony problem badawczy naukowcy z KUL przeprowadzili badania empirycznie w wybranych miastach Wielkiej Brytanii przy zastosowaniu ankiety audytoryjnej. W sumie zankietowano 620 dorosłych osób, które odpowiadały na 35 pytań kwestionariusza. Zarówno konceptualizacja badań, operacjonalizacja podstawowych pojęć, sformułowany problem główny i problemy szczegółowe, przygotowanie narzędzia badawczego, jak i realizacja badań terenowych zasługują na pełną aprobatę. Także opracowane wyniki są pogłębionym i solidnym studium socjologicznym na temat postaw polskich migrantów wobec brexitu i kwestii z nim związanych.

Zasadniczy korpus książki składa się z pięciu rozdziałów: *Polscy migranci w Wielkiej Brytanii jako przedmiot badań socjologicznych; Przynależność parafialna, zaangażowanie, religijność; Postrzeganie brexitu i jego skutków; Zostać czy wracać? Dylematy polskiego migranta; Prognozy migracji powrotnych i ich przyczyny*. Układ rozdziałów jest poprawny, odpowiada sformułowanym celom i koncepcji badań (prawdopodobnie wyznacza go struktura kwestionariusza ankiety). Zaznacza się jednak pewna rozbieżność wielkości poszczególnych rozdziałów – ostatni liczy tylko 11 stron.

Rozdział pierwszy ma charakter teoretyczno-metodologiczny. Wskazano w nim, że głównym problemem badawczym studium są postawy polskich migrantów wobec brexitu i ich decyzje podyktowane zmianami społeczno-gospodarczymi, które on powoduje. W tym kontekście autorzy sformułowali wiele pytań szczegółowych, na które poszukują odpowiedzi w toku dalszych analiz socjologicznych. Zmienną o zasadniczym znaczeniu są deklarowane plany powrotu do Polski bądź pozostania w Wielkiej Brytanii na stałe. W charakterystyce społeczno-demograficznej badanych osób uwzględniono następujące kwestie: płeć badanych, ich wiek, wykształcenie, aktywność zawodową, sytuację materialną, stopień znajomości języka angielskiego, długość pobytu w Wielkiej Brytanii. W uogólnionym opisie przebywających tam polskich migrantów socjologowie kulowscy podkreślają, że „z prezentowanych wyników badań wyłania się obraz stosunkowo młodego migranta, który znajduje się w wymuszonej sytuacji zawieszenia między pozostaniem a powrotem. Choć nie ma on konieczności jednoznacznego opowiedzenia się za życiem w kraju pochodzenia bądź w kraju przyjmującym, sytuacja brexitowa jest niewątpliwie dla niego źródłem frustracji wewnętrznej. Nie chodzi bynajmniej o rozgoryczenie rozumiane jako tęsknotę za krajem pochodzenia, czy o odczuwalne

w sytuacji migracyjnej deficyty, jak m.in. brak rodziny, ale o dyskusyjność co do samych warunków dalszego pobytu na emigracji poza Unią Europejską. Migracja poakcesyjna ma zupełnie inny charakter w stosunku do wcześniejszych fal migracyjnych, które są znane choćby z historii powojennej. Ekonomiczne czynniki stymulujące wyjazdy, zwłaszcza wśród młodych, w pierwszych latach po unijnej akcesji, mogły być traktowane jako forma desperacji popychającej Polaków do wyjazdów. Desperacja ta wzmocniana była dodatkowo kryzysem gospodarczym w Polsce, wysokim bezrobociem i brakiem perspektyw rozwoju zawodowego” (s. 35–36).

W rozdziale drugim zaprezentowano problematykę religijności migrantów polskich w Wielkiej Brytanii, zarówno w kontekście autodeklaracji religijnych, jak i obowiązkowych praktyk kulturowych. Z punktu widzenia praktyk religijnych szczególnie ważne jest funkcjonowanie w tym kraju parafii katolickich. Autorzy skupili się na deklarowanych przez migrantów ocenach funkcjonowania tych placówek kościelnych, przeanalizowali stopień zaangażowania się migrantów w życie parafialne, deklarowane przez nich formy pomocy dla parafii oraz oczekiwania wobec instytucji kościelnych. Opisując przynależność do parafii, formy zaangażowania migrantów w życie polskich parafii katolickich oraz religijność migrantów, badacze sytuowali swoje rozważania w szerokim kontekście społecznym i kulturowym. W interpretacji wyników badań własnych odwoływali się – w uprawniony sposób – do rezultatów empirycznych z innych badań socjologicznych. Warto zauważyć, że 85,3% badanych migrantów deklarowało się jako głęboko wierzący lub wierzący, a 63,2% jako praktykujący w każdą bądź prawie w każdą niedzielę. Tak wysokie wskaźniki religijności nie pozwalają traktować badanej zbiorowości jako reprezentatywnej dla ogółu migrantów polskich w Wielkiej Brytanii. Warto jednak poznać opinie, poglądy i postawy Polaków, którzy w obcym kraju poszukują kontaktów z parafiami katolickimi. Socjologowie kulowscy w zakończeniu książki wprost stwierdzają: „Przedstawiona charakterystyka religijności badanych migrantów nie może więc być traktowana jako coś uniwersalnego i statycznego, a tym bardziej nie może być ekstrapolowana na całą populację migrantów w Wielkiej Brytanii. Przekonania migrantów podlegają ciągłym przeobrażeniom wskutek uwarunkowań zewnętrznych. Można zaryzykować stwierdzenie, że rzeczywistość życia w kraju wielokulturowym nie daje podstaw do nadmiernego optymizmu odnośnie do ewentualnego zwiększania się poziomu religijności migrantów z Polski, domaga się natomiast dalszej naukowej eksploracji” (s. 138).

Rozdział trzeci dotyczy różnych aspektów związanych z wystąpieniem Wielkiej Brytanii z Unii Europejskiej. Respondenci oceniali przekaz bieżących informacji na temat brexitu ze strony władz polskich i brytyjskich, przygotowanie Wielkiej Brytanii do wyjścia ze struktur Unii Europejskiej, a także korzyści lub niekorzyści związane z brexitem dla Unii Europejskiej i Polski oraz osobiście

dla respondenta i jego rodziny. Opuszczenie Unii Europejskiej przez Wielką Brytanię niesie ze sobą liczne konsekwencje, trudne do przewidzenia nawet w najbliższej przyszłości. Respondenci w swoich wypowiedziach zaprezentowali bogate spektrum poglądów, opinii i przypuszczeń co do następstw brexitu, częściej wskazywali na skutki niekorzystne niż korzystne dla wszystkich stron.

Z teoretycznego i empirycznego punktu widzenia szczególnie interesujący jest rozdział czwarty, w którym zostały zanalizowane dylematy polskich migrantów w Wielkiej Brytanii w związku z brexitem, np. wyjazd do Polski w ciągu kilku najbliższych lat zadeklarowało 16,8% badanych migrantów, 6,5% – w ciągu najbliższych 12 miesięcy, 30,0% – w nieokreślonej przyszłości, 31,6% wyraziło w tej kwestii niezdecydowanie, a 14,0% zadeklarowało pozostanie w Wielkiej Brytanii. Ważne są także analizy dotyczące motywów podjęcia decyzji o przyjeździe do tego kraju, pozostania w nim i podjęcia działań administracyjnych gwarantujących dalszy pobyt. Badacze społeczni z KUL konstatują dość silną chęć pozostania polskich migrantów w Zjednoczonym Królestwie, mimo różnic kulturowych, religijnych czy aksjologicznych. Polscy emigranci są stopniowo „esencjonalnie wchłaniani” przez społeczeństwo przyjmujące. Ze względu na zarobkowy charakter ich migracji głównym motywem w dalszym ciągu pozostaje wartość ekonomiczna pobytu za granicą. Z tego powodu poziom integracji społecznej staje się jeszcze bardziej skomplikowany poprzez obecne wymagania włączenia imigrantów do uczestnictwa niemal we wszystkich obszarach życia społeczeństwa: normatywnym i prawnym (status osiedlenia lub naturalizacja), ekonomicznym (zatrudnienie), instytucjonalnym, kulturowym i edukacyjnym. Równie trudna i złożona wydaje się sfera integracji kulturowej. Od imigrantów silniej zaczyna się egzekwować potrzebę akceptacji podstawowych norm i wartości społeczeństwa pobytu i aktywnego wchodzenia w kontakty społeczne, budowania więzi społecznych także poza swoją grupą etniczną oraz korzystania z udostępnionych przez państwo i jego instytucje dóbr i usług. Takich ważnych ustaleń jest bardzo wiele w recenzowanym studium.

Rozdział piąty jest poświęcony ukazaniu różnicowań ewentualnych trendów reemigracji z aktualnego miejsca osiedlenia. Autorzy przeanalizowali w nim przede wszystkim główne motywy przemawiające za powrotem do Polski i z tym związane kwestie. Podobnie jak w poprzednich rozdziałach, tak i tu ukazują wyniki własnych badań w kontekście rezultatów z innych badań socjologicznych i sondaży opinii publicznej. To niewątpliwie podnosi wartość poznawczą opracowania. Deklarujący chęć powrotu do kraju wskazywali takie motywy, jak rozłąka z rodziną, osłabione kontakty z rodziną, nostalgia za krajem. Opisane w tym rozdziale prognozy reemigracyjne i jej motywy są ważne nie tylko z teoretycznego punktu widzenia, ale mają także interesujące odniesienia praktyczne dla Polski. Przed socjologami otwierają się nowe możliwości badawcze związane

z procesami readaptacyjnymi polskich migrantów z Wielkiej Brytanii i innych krajów europejskich.

Recenzowana książka nie obejmuje, co zrozumiałe, wszystkich aspektów życia migrantów polskich w Wielkiej Brytanii. Pewne dziedziny tego życia zostały potraktowane dość szeroko, inne – w węższym zakresie. Z ich opisów wyłania się bardzo zróżnicowany obraz kondycji osobowej, rodzinnej, zawodowej, społecznej, moralnej i religijnej migrantów. Wzbogaca ona w znaczący sposób wiedzę o życiu badanych migrantów, ich poglądach, postawach życiowych, sukcesach i porażkach, zadowoleniu i niezadowoleniu z sytuacji życiowej, a także o zamiarach dotyczących własnej przyszłości – „wyjechać czy zostać?”. W zakończeniu autorzy formułują wnioski prognostyczne: „Brexit to niewątpliwie zdarzenie bez precedensu, które będzie stanowić ważny punkt w historii Unii Europejskiej i istotnie wpłynie na jej miejsce w otoczeniu międzynarodowym. Powodować będzie stosunkowo duże zmiany, przeobrażenia w życiu osób, których dotychczasowy styl życia często wiązał się ze stabilizacją w wielu obszarach. Opuszczenie przez Wielką Brytanię Unii Europejskiej niewątpliwie zmieni także sytuację Polaków, którzy wybrali życie migranta w tym kraju, oraz utrudni wyjazd z kraju pochodzenia planującym emigrację do Wielkiej Brytanii w najbliższych latach. Wiele osób mimo obaw, jakie wiążą się ze zmianami po brexicie, podejmuje to wyzwanie i wybiera kontynuowanie życia na migracji jako strategię na przyszłość. Należy podkreślić, że zarówno decyzje o powrocie, jak i o pozostaniu nacechowane są nadzieją na lepsze życie. Ambicja ta w gruncie rzeczy wynika z aspiracji jednostki do rozwoju, nawet jeśli nie jest to jednoznacznie wyrażane w argumentacji za pozostaniem bądź powrotem” (s. 143).

Opracowanie autorów jest interesujące ze względu na przyjętą perspektywę badawczą. Przynosi ważne ustalenia dotyczące różnych dziedzin życia osobistego, rodzinnego, społecznego, moralnego i religijnego migrantów. Zrealizowane badania ilościowe okazały się ważnym przedsięwzięciem socjologicznym, które warto powtarzać w innych krajach Europy Zachodniej. Uzyskane wyniki empiryczne są istotne także dla Kościoła katolickiego w Polsce, który stoi przed zadaniem podjęcia odważnej troski o zachowanie katolickiej i narodowej tożsamości Polaków zarówno w kraju, jak i za granicą. Książka *Polacy w Wielkiej Brytanii wobec brexitu* zainteresuje badaczy migracji, politologów, socjologów religii, ale także grono tych, którzy znają rzeczywistość migracyjną z doświadczeń własnych, swoich rodzin lub osób z najbliższego otoczenia. Powinna stać się obowiązkową lekturą polityków i ludzi Kościoła.